

(RESSENYES)

Jordi POMÉS I VIVES
Associacionisme popular a Catalunya (1850-1950). Una població paradigmàtica: Malgrat de Mar
Malgrat de Mar: Ajuntament de Malgrat de Mar, 2002, 292 p.

Associacionisme obrer

Una aportació des de l'anàlisi local

L'obra que ressenyem consolida i alhora eixampla la línia de recerca del seu autor, el professor de la UAB Jordi Pomés. Si els seus treballs anteriors han estat centrats en l'estudi del sindicalisme agrari i el cooperativisme, principalment —són força coneguts els seus estudis *La Mataró's Potatoes i el cooperativisme agrari al Maresme (1903-1939)* (1991) i *La Unió de Rabassaires* (2000)—, amb aquesta interessant aportació s'endinsa de ple en el terreny encara poc fressat de la sociabilitat formal. Des d'una perspectiva local, l'autor malda per bastir una contribució al coneixement de l'associacionisme obrer català. I ho fa mitjançant una anàlisi força exhaustiva, de formulació i metodologia impecable —no en va l'estudi fou guardonat amb la 4a Beca d'Investigació «Vila de Malgrat de Mar»— que, sublimant una construcció discursiva sobre l'associacionisme, vol centrar-se en l'estudi a fons, amb una perspectiva polièdrica d'ampli espectre sobre el cas malgratenc.

I és que, en efecte, aquest és un intent reeixit de mostrar-nos el malgratenc com un cas paradigmàtic en el desenvolupament de l'associacionisme popular. Certament, com en moltes altres viles catalanes, tal com explica Pomés per al cas de Malgrat, trobem força trets comuns en el procés de conformació i evolució de l'associacionisme obrer. Lluny de ser exhaustius, podem esmentar-ne els següents: la manifestació d'un associacionisme primerenc de resistència —la Societat de Teixidors de Malgrat es creà el 1855, durant el Bienni Progressista—, que de vegades integra elements culturals i corals; l'eclosió obrerista durant el Sexenni —«Malgrat, doncs, fou un dels principals nuclis internacionalistes durant aquesta època» (p. 29)—; la ferrenya repressió durant la primera Restauració, que va menar a fórmules encobertes de caire mutual; el dinamisme ateneista de l'associacionisme de base cultural i recreativa —«La Barretina esdevingué un autèntic ateneu cultural i obrer (p. 77)»—; la diversificació dels objectius d'entitats que incorporaven entre els seus serveis caixes de pensions o de redempció de quintes;

la ideologització política propera al radicalisme lerrouxiista, primer, —la Fraternitat Republicana malgratenc es fundà el 1907— i després a l'anarcosindicalisme cenetista —«la CNT hi aconseguí agrupar el 1919 tres quartes parts de la població obrera» (p. 114)—, passant pel Sindicat Únic, entre altres.

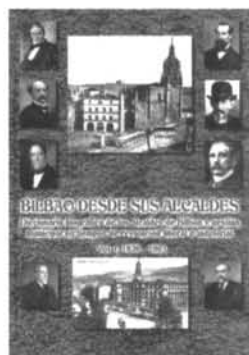
Tanmateix, de vegades trobem elements que implícitament resten solidesa a la hipòtesi esmentada suara de població paradigmàtica, per tal com apunten vers una certa excepcionalitat en matèria associativa. Així, de primer cal notar la intensitat associativa de la vila, de primera fila pel que fa a l'elevat nombre d'entitats —que l'autor ben sovint mira de comparar amb altres indrets—, però, significativament, també per la vàlua, per la importància i la varietat de les activitats d'aquestes associacions. Amb tot, trobem a faltar dades quantificables sobre la base social de les associacions analitzades, com ara el nombre de socis. I segonament, resulta notori el predomini ideològic marcadament progressista en l'associacionisme malgratenc, fins a l'extrem de tenir alhora dos nuclis de lliurepensadors al final del segle XIX, cosa que, com remarca l'autor, és absolutament excepcional —dit d'una altra manera: «difícil seria trobar una població de la grandària de Malgrat que hagués tingut en una mateixa etapa dos grups diferents de lliurepensadors» (p. 50)—. Tot i això, adesiara l'autor dóna el contrapunt a aquestes entitats majoritàriament progressistes presentant-ne altres de mena conservadora, com ara el Centre Catòlic dels Lluïsos, el Casino Malgratenc o el Foment Cultural —el qual, per cert, «prohibia que cap associat seu pogués pertànyer alhora a una altra entitat que no fos de caràcter catòlic» (p. 104)—. Tal vegada part de l'explicació dels fenòmens apuntats rau en particularitats pròpies del municipi, com la precocitat i intensitat del procés industrialitzador; s'ha de tenir en compte que la industrialització local no es va desenvolupar, contra el que en bona lògica podríem suposar, en detriment de l'activitat agrària (i pesquera), la qual es mantingué sòlida i amb predomini de la petita propietat (sovint ideològicament progressista).

Convé notar un cert desequilibri en el tractament cronològic de l'estudi, en el qual hi ha un predomini del darrer terç del segle XIX i les primeres dècades del XX; en aquest sentit, les etapes republicana i del primer franquisme, a parer nostre, han rebut un tractament, comparativament, més aviat residual. Això, d'altra banda, és quelcom lògic si considerem el fet que el període predominant en l'obra correspon, cronològicament parlant, al principal procés de transformació, en el sentit de modernització, de l'associacionisme; és a dir, a la transició des d'un associacionisme amb matriu d'Antic Règim —d'herència gremial i de germandats— vers un de nou protagonitzat per entitats de masses i plurifuncionals, eclosionades en consonància amb la complexitat de la transformada societat del començament del segle XX.

Tot i l'intent de l'autor per establir una classificació de les entitats analitzades segons diferents menes de categories associatives —entitats culturals, recreatives, polítiques, mutuals, sindicals...—, certament el fenomen es trasllueix força ric en interconnexions, no només d'entitats, activitats o serveis, sinó de persones. Precisament per això, resulta especialment pertinent un seguiment dels membres de les associacions, tal com es fa, aportant dades de conjunt —els annexos, en aquest sentit, són un encert— i, quan cal, esmentant alguns casos concrets.

Tot plegat, *Associacionisme popular a Catalunya* conjuga molt encertadament, d'una banda, el rigor en el tractament de la informació —com s'ha dit, apreciem un important treball de recerca al darrere— amb, d'altra banda, l'amenitat de la presentació al lector —tot i que, a voltes, l'abundor de dades és força considerable—, de la qual cosa ens regradem.

Agustí G. Larios

Joseba
AGIRREAZKUENAGA,
Susana SERRANO
**Bilbao desde sus Alcaldes.
Diccionario biográfico
de los Alcaldes de Bilbao
y gestión municipal en
tiempos de revolución
liberal e industrial
Vol. I: 1836-1901.**
*Bilbao: Ayuntamiento de
Bilbao, 2002, 647 p.*

Alcaldes del XIX a Bilbao

Un nou concepte de la història local

Bilbao, i amb ella tot Biscaia, ha viscut en els últims anys una explosió historiogràfica molt important. La revifada ve acompanyada per l'abandó sistemàtic d'una concepció historiogràfica tradicional basca per part de les noves generacions d'historiadors d'aquest país. Els treballs, els estudis i les tesis doctorals que en aquests últims anys s'han anat produint tenen una vàlua molt important per conèixer millor el desenvolupament d'Euskadi al llarg de tota la història contemporània, sobretot pel que fa referència al segle XIX. Són uns estudis que s'han fixat, en gran part, en la història local com una de les fonts inesgotables per portar a terme aquesta gran quantitat de treballs d'investigació que han anat sorgint.

Dins d'aquest nou corrent historiogràfic, el doctor Joseba Agirreazkuenaga i la doctora Susana Serrano, com molts altres, s'han convertit en un referent ineludible per qualsevol historiador interessat en la història d'Euskadi. Ara aquests dos historiadors s'han tornat a ajuntar per escriure el llibre *Bilbao desde sus Alcaldes (1836-1901)*, el primer d'una sèrie de tres volums que farà un recorregut, fins als nostres dies, per la vida i l'obra dels diferents batlles que ha tingut la ciutat. Aquest llibre és el resultat final d'un gran projecte d'investigació, en aquest cas amb el suport i la col·laboració de l'Ajuntament de Bilbao i la biblioteca Bidebarrieta, que ja ha donat fruits anteriorment amb la publicació d'un llibre del mateix caire, *Dic-*

cionario biográfico de los parlamentarios de Vasconia (1808-1876), amb el suport del Parlament Basc.

Com ens diu el mateix doctor Agirreazkuenaga en la introducció de l'obra, la seva intenció és prou clara: «superar el estadi de la mera crònica o gacetilla con el fin de lograr una nueva sistematización y un nuevo concepto de historia de Bilbao que renueve el instinto a principios del siglo XX por Teófilo Guiard y que, sin duda, sirvió para ensanchar los conceptos de historia de Bilbao que procedían del siglo XIX».

El fet de centrar aquest primer volum en el segle XIX té una significació important. Es tracta d'un segle que va significar per a Bilbao el període dels grans canvis i les grans calamitats de la guerra. Uns canvis que, sobretot en el camp econòmic i industrial, han marcat el ritme de la mateixa vila fins transformar-la en la ciutat grisa que coneixíem fa uns quants anys i que avui en dia està revivint els seus colors. Però també aquests canvis van tenir una significació important, sobretot d'un clar caire polític: en el seu rol davant dels esdeveniments de la revolució liberal espanyola, en el xoc sentimental i polític de la pèrdua dels furs (1876), en el naixement del nacionalisme basc, en els fets de les dues guerres carlistes i en un llarg etcètera. En tot això, el consistori bilbaí va fer un paper important.

Aquest diccionari, dedicat, com hem dit, als diferents batlles de Bilbao, va precedir per un estudi molt acurat sobre la ciutat i la seva història, que ens ajuda a acostar-nos millor als esdeveniments de la vila i a les seves institucions locals. És una introducció que aborda igualment la cultura, l'economia i les institucions, i que amb el suport d'una important sèrie de gràfics ens ajuda a poder entendre millor les transformacions socioeconòmiques que va patir Bilbao al llarg de tot aquest procés històric.

Després d'aquesta introducció, comença tot seguit el cos de l'obra amb el recull, per ordre alfabètic, de tots els batlles al llarg d'aquest primer període, comprès entre 1836 i 1901. Es presenta en forma de fitxes individuals que se centren, sobretot, a explicar-nos la personalitat i les obres que cadascun va fer al llarg de la seva gestió municipal. Les fitxes es divideixen, al seu torn, en dos apartats clau: en un trobem la biografia i la posició social, mentre que l'altre se centra en la gestió dins del consistori. Tota aquesta descripció, a més, ve acompanyada per la reproducció de la signatura de cada alcalde, el retrat i un important referent bibliogràfic sobre la seva persona, ja sigui obres escrites per ells o bé que facin referència a la seva personalitat i gestió.

D'altra banda el llibre està il·lustrat amb un important recull de litografies i fotografies que ens ajuda a copsar millor, d'una forma visual, les transformacions que van marcar el desenvolupament de la ciutat de Bilbao i de la seva societat civil, és a dir, com els esdeveniments del segle van deixar la seva petjada en els carrers i monuments i van marcar el ritme de la mateixa societat civil. Una obra que moltes vegades ens adonem de la falta que ens fa al nostre país, Catalunya.

Jordi Bou